

КЕМДЭЭН УЛУСКАБИРГИ ДУЗАНЫ ЧЕДИРЕРИ

ДЕПТЕР

Кызыл, 2016

Главное управление МЧС России по Республике Тыва
Памятка "Оказание первой помощи пострадавшим"
на тувинском языке. Авторы перевода: Буянды А.А., Ооржак С.Б.,
Кужугет М.А., Байыр-оол А.П.

БИРГИ ДУЗА – КИЖИНИҢ АМЫ-ТЫНЫН ДҮРГЕН КАМГАЛААР ДЭЭН ЭҢ-НЕ БӨДҮҮН ХЕМЧЕГЛЕР-ДИР.
ОЛАРНЫҢ СОРУЛГАЗЫ – АМЫ-ТЫНГА АЙЫЛДЫГ ЧОРУКТУ ЧАЙ-ЛАДЫП, УЛАШТЫР НАРЫН БАЙДАЛ-
ЧЕ ШИЛЧИЙ БЕРБЕЗИН ХАНДЫРАРЫ.

РОССИЯ ФЕДЕРАЦИЯЗЫНЫҢ 2011 ЧЫЛДЫҢ НОЯБРЬ 11-ДЕ ҮНГЕН «ХАМААТЫЛАРНЫҢ КА-
ДЫЫН КАМГАЛААРЫНЫҢ ҮНДЕЗИННЕРИ» ДЕП 323 ДУГААРЛЫГ ФЕДЕРАЛДЫГ ХООЙЛУЗУНУҢ 31-ГИ
КЕЗЭЭНДЕ КӨРДҮНГЕНИ-БИЛЕ РОССИЯДА ТУСКАЙ БЕЛЕТКЕЛДИ ЭРТКЕН КИЖИ БҮРҮЗҮ ХАЙ-ХАЛАП
ҮЕЗИНДЕ КЕМДЭЭН КИЖИГЕ БИРГИ ДУЗАНЫ ЧЕДИРЕР ЭРГЕЛИГ. БИР ЭВЕС КЕМДЭЭН КИЖИ ӨЛҮП
КААР БОЛЗА, АЗЫ БАШТАЙГЫ ДУЗА ЧЕДИРИП ТУРАР ҮЕДЕ, САГЫШТЫ-БИЛЕ ЭВЕС, ДУШ БООП ХОРА
ЧЕДИРТИНЕ БЕРГЕН ТАВАРЫЛГАДА, АҢАА БИРГИ ДУЗАНЫ ЧЕДИРГЕН КИЖИНИ КЕЗЕМЧЕ ХООЙЛУ-
ЗУНУҢ, АДМИНИСТРАТИВТИГ БОЛГАШ ХАМААТЫ ХООЙЛУЛАРНЫҢ «АРГАЖОК ЧУГУЛА» ДЕП КЕЗЭЭ
КАМГАЛАП ТУРАР.

РОССИЯНЫҢ КАДЫКШЫЛ БОЛГАШ СОЦИАЛ САЙЗЫРАЛ ЯАМЫЗЫНЫҢ 2012 ЧЫЛДЫҢ МАЙ 4-ТЕ ҮН-
ДҮРГЕНИ «БИРГИ ДУЗАНЫ ЧЕДИРЕРИНИҢ ХЕМЧЕГЛЕРИНИҢ ДАҢЗЫЗЫН БАЗА БИРГИ ДУЗА ЧЕДИРЕР
УЖУРЛУГ БАЙДАЛДАРНЫҢ ДАҢЗЫЗЫН БАДЫЛААР ДУГАЙЫНДА» 477Н ДУГААРЛЫГ ДОКТААЛЫН ЕЗУ-
ГААР ЧҮГЛЕ СОҢГААРЛАДЫП БОЛБАС 8 БАЙДАЛ БАЗА КИЖИНИҢ АМЫ-ТЫНЫН КАМГАЛААР 11 АРГА
БАР, ОЛАРНЫ КИЖИ БҮРҮЗҮ БИЛИП АП ШЫДАПТАР ДЕП АЙЫТКАН.

БО ДЕПТЕРДЕН ОЛ БҮГҮ ХЕМЧЕГЛЕР-БИЛЕ ТАНЫЖЫП, БАЗА ХАЙ-ХАЛАП ҮЕЗИНДЕ ЧҮНҮ КЫЛЫРЫ-
НЫҢ ДУГАЙЫНДА БҮГҮ ХЕРЕК МЕДЭЭЛЕРНИ ШИҢГЭЭДИП АП БОЛУР СИЛЕР.

ДОПЧУЗУ

Эге сөс. Медицина эртемнериниң доктору Л.И. Дежурныйның дептерни ажиткан сөстери	9
1. Аараан болгаш кемдээн улуска бирги дуза чедирериниң баштайгы хемчеглери	10
2. Тыныш органнарынга, чүрекке дүрген дуза чедирериниң чуруму	15
2.1. Медерел бар-чогун болгаш тыныжын тодарадыр аргалар	15
2.2. Хөректи базарының чуруму	18
2.3. Тынышты катап тургузар аргаларны чорударының чуруму	20
2.4. Тыныш оруунда чыдыпкан өске бүдүмелдерни Геймлихтиң аргазы-биле уштуру	22

3. Кемдээшкин алган таварылгада база өске-даа соңгаарладып болбас байдалдарда кемдээн кижиге бирги дузаны чедирериниң чуруму	26
3.1. Дашкаар хан агышкыны болганда, бирги дуза чедирери	26
3.2. Кемдээн кижиниң мага-бодун долузу-биле хынап көөрүнүң чуруму	37
3.3. Баш кемдээн таварылгада бирги дузаны чедирери	40
3.4. Карак болгаш карак хавы кемдээнде, бирги дузаны чедирери	42
3.5. Думчук ханы төгүлгенде, бирги дузаны чедирери	43
3.6. Моюн кемдээнде, бирги дузаны чедирери	45
3.7. Хөрек балыгланып кемдээнде, бирги дузаны чедирери	46
3.8. Ижин балыгланганда, кемдээнде, бирги дузаны чедирери	48
3.9. Хол-бут балыгланганда, кемдээнде, бирги дузаны чедирери	50
3.10. Иммобилизация азы шимчээшкин чок болдурарының хемчеглери	52

4. Соңгаарладып болбас байдалдарда кемдээн кижиге бир дугаар дуза чедирериниң чуруму	55
4.1. Эът-кеш өртенгенде бирги дузаны чедирери	55
4.2. Хүн адыпканда, бирги дузаны чедирери	57
4.3. Доңуп үжүй берген таварылгаларда бирги дузаны чедирери	60
4.4. Бүгү-боду доңа берген таварылгаларда бирги дузаны чедирери	62
4.5. Хораннаны бергенде бирги дузаны чедирери	64
4.5.1. Хоралыг бүдүмел аас таварыштыр киргенде бирги дуза	64
4.5.2. Хоралыг бүдүмел тыныш оруу-биле киргенде, бирги дуза	67
4.6. Электри тогунга кемдээнде бирги дузаны чедирери	70
4.7. Хоранныг чылан шапканда бирги дузаны чедирери	73
4.8. Курт-кымыскаяк ызырыпканда, бирги дузаны чедирери	75
4.9. Карак кемдээнде, бирги дузаны чедирери	76
4.10. Моорай берген кижиге бирги дузаны чедирери	77
4.11. Хенертен чүрек аарыы кире бергенде, бирги дузаны чедирери	78

5. Кемдээн кижиниң мага-бодун эң таарымчалыг байдалга чыттырары	80
6. Кемдээн кижини автомашинадан азы чедип алыры берге черден уштуру	82
7. Кемдээн улусту дажып сөөртур аргалар	84
7.1. Ниити дүрүмнер	84
7.2. Кемдээшкин алган черден кемдээн улусту чайладыры	85
7.2.1. Кемдээн кижини носилкага (щитке) дажыглаары	86
7.2.2. Кемдээн кижиге ол байдалда бар чүүлдер-биле дажыглаары	87
8. Бирги дуза чедирер аптечкага турар ужурлуг чүүлдер	88
8.1. Бирги дуза чедирер аптечкага (автомобильге) чоруур ужурлуг чүүлдер	88
8.2. Ажылчыннарга бирги дуза чедирер аптечкага турар ужурлуг чүүлдер	90

Бир кижини кемдээнде база соңгаарладып болбас байдалдарда когараан кижиниң амы-тынын, кадыын камгалап алырының бир кол магадылалы – баштайгы дузаны чедирген үези болур. Тыныш органнарынга, чүрекке дүрген дузаны, хан агышкынын соксадыр хемчеглерни ол үеде кемдээн кижиниң чанында турар улус база камгалал албанының ажилдакчылары кылып болур. Олар бирги дуза чедиреринге өөрөнгөн болгаш ындыг таварылгаларда хереглээр херекселдер-биле чепсегленген болур ужурлуг. Ынчангаш бирги дузаны өскелерге чедирип болгу дег кижилерге ажыктыг сумелер үндүрери чугула.

Бо дептер амгы үеде Россияда болгаш чурттар аразында доктааттынган бирги дуза чедирериниң негелделеринге дүүштүр кылдынган. Шупту материалдар Россияның эрге-хоойлузунга дүгжүп турар. Номнуң чурук дерилгези эки. Чуруктарда янзы-бүрү байдалдарда, кемдээн таварылгаларда бирги дуза чедирериниң аргаларын тодаргай көргүзүп каан.

Дежурный Леонид Игоревич,

Россияның кадык камгалал яамызының «ЦНИИОИЗ» ФГБУ-нуң башкарыкчы эртем ажил-

дакчызы, медицина эртемнериниң доктору

1. Аараан болгаш кемдээн улуска бирги дуза чедирериниң баштайгы хемчеглери

1 Сеңээ-даа, кемдээн кижиге-даа кандыг-даа айыыл ам чок дээрзин хынап көрүп ал.

Кемдээн кижиниң мага-бодундан үнүп турар суук чүүлдеринден камгаланыры-биле эмчиниң тускай хол-хавын кедип

2 Кемдээн кижиниң медресел бар-чогун хына. Медресели бар болза, 7-ги пунктуну номчуп, улаштыр хемчегден ал (15 дугаар арынны көр)

1. Аараан болгаш кемдээн улуска бирги дуза чедирериниң баштайгы хемчеглери

3 Кемдээн азы аарыг кижиге медреселин ышкыныпкан болза, ооң үстүкү тыныш оруктары ажык болурун чедип ал, тынып чыдарының демдектери бар-дыр бе, хына. (16 дугаар арынны көр). Тыныжы бар болза 6-гы пунктуге

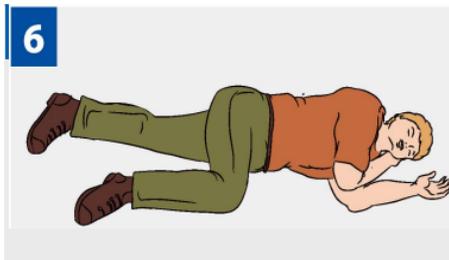

4 Тыныжы чок болза (бодуң азы өскелерниң дузазы-биле) дүрген дуза эмчилерин кыйгырт (стационарлыг телефондан – 03, мобильдиг телефондан – 112)

1. Аараан болгаш кемдээн улуска бирги дуза чедирериниң баштайгы хемчеглери

Кемдээн кижиниң хөрээниң кырынга холдарыңны каътташтыр салгаш, чүрээ катап сога бээр кылдыр хөректің клетказын базып, ооң тыныжы катап тургустуна бээр кылдыр асқың-биле тыныш кирип (искусственное дыхание), тынгар. (20-21 арыннарны көр). Кемдээн кижиниң аксынче 2 катап кирип тынып турар үеде, хөректің кырындан 30 катап базар.

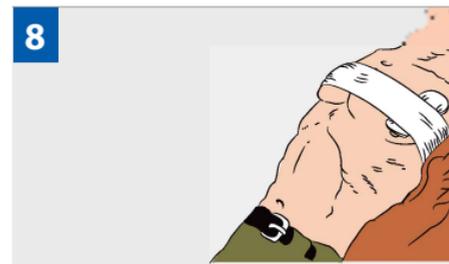

Бир эвес кемдээн кижини тынып, чүрээ соп чыдар апарган болза (азы бо демдектер эгезинде-ле илереттинген болза), ооң тыныжы дакпыжавас, хос болур эпиг чыдынга чыттырып каг: бир ийинче көрүндүр, чуулбас кылдыр чыттырар.

1. Аараан болгаш кемдээн улуска бирги дуза чедирериниң баштайгы хемчеглери

Кемдээн кижиниң ниити байдалын ылаптап хынап көр. Эйт-кежинден хан төктүп турар болза, ону доктаат (26-35 дугаарлыг арыннарны көр).

Кемдээн кижиде балыг азы мага-бодунда соңгаарладып болбас нарын байдалдар бар-дыр бе, хына. Бар болза, ол-ла дораан дүрген дузаны чедир (чижелээрге, хөрээн өттүр балыгланган болза, балыг өттүр агаар эртпес кылдыр хөректи долгандыр шарып каг). Дүрген дуза эмчилерин кыйгырттырын утпа (мурнунда ону чалаваан болза).

1. Аараан болгаш кемдээн улуска бирги дуза чедирериниң баштайгы хемчеглери

Кемдээн азы аараан кижиниң кемдээн черлерин, ниити байдалын тодараткаш, ооң мага-бодун эң таарымчалыг чыдынга чыттырып каг (80-81 дугаарлыг арыннарны көр).

Дүрген дуза эмчилери азы өске-даа албанның кижилери келгижеге, кемдээн кижиниң байдалын доктаамал хынап, берге байдалдыг кижиге психологтуг дузаны чедир.

Дүрген дуза эмчилери чедип кээрге, кемдээн кижини оларга дамчыдып, эмчилерниң айтырыгларынга харыылап, болдунар-ла дузаны чедирерин кызыт.

2. Тыныш органнарынга, чүрекке дүрген дуза чедирериниң чуруму

2.1. Медерел бар-чогун болгаш тыныжын тодарадыр аргалар

Кемдээн кижиниң медерели бар-чогун хынап аары-биле эктинден туткаш аяар силгип айтыр: «Чүңер канчап барды? Дуза херек бе?»

Айтырыгга хамаарыштыр кемдээн кижиниң кандыг-даа харыызы, шимчээшкини чок болза – дузалажыр улустан кыйгырып ал.

2. Тыныш органнарынга, чүрекке дүрген дуза чедирериниң чуруму

2.1. Медерел бар-чогун болгаш тыныжын тодарадыр аргалар

3

Тыныш оруктарын ажыт. Мону кылырда, бир холуңну бертинген кижиниң хаваанга салгаш, өске холуңнуң ийи салаазы-биле сегел адаандан көдүре тырткаш, башты ойттайтыр сал. Бодуңнуң чаагыңны, кулааңны ол кижиниң аксынга, думчуунга салып, хөрээн шинчилеп көр.

Тынып турар-дыр бе, дыңнаала. Үндүр тынып турар агаарны чаагың-биле тодарат. Хөрээ көдүрлүп чыдар-дыр бе, тодарат (10 секунда иштинде).

Немелде тайылбыр:

Профессионал эвес кижилерге, хан дамырының согуллары көңгүс билдинмес, оларны куруг черге дүвүредип болур. Ынчангаш амгы үениң сүмези-биле, тыныш оорганнарынга, чүрекке дүрген дуза

2. Тыныш органнарынга, чүрекке дүрген дуза чедирериниң чуруму

2.1. Медерел бар-чогун болгаш тыныжын тодарадыр аргалар

4

Кемдээн кижиниң тыныжы чок болза, кандыг-бир кижиге дүрген дуза машиназын кыйгыртывыт. Ынчан мыңдыг сөстөрни чугаала: «Кижини тынмайн тур. Дүрген дузаны кыйгыртыңар.

чорударда, судал тудуп хынаарыын чорутпайн турар. Хан эргилдезиниң бар-чогун өске демдектерден билип аар. Чижээлээрге, бертинген кижини шимчевестей бергенде база медерели, тыныжы чиде бергенде хан эргилдези болбайн турары билдингир.

2. Тыныш оорганнарынга, чурекке дурген дуза чедирериниң чуруму

2.2. Хөректи базарының чуруму

Чүгле кадыг орун азы черге кылыр!

-

1 Хөректиң ортузунга бир холуңнуң адыжын сал.

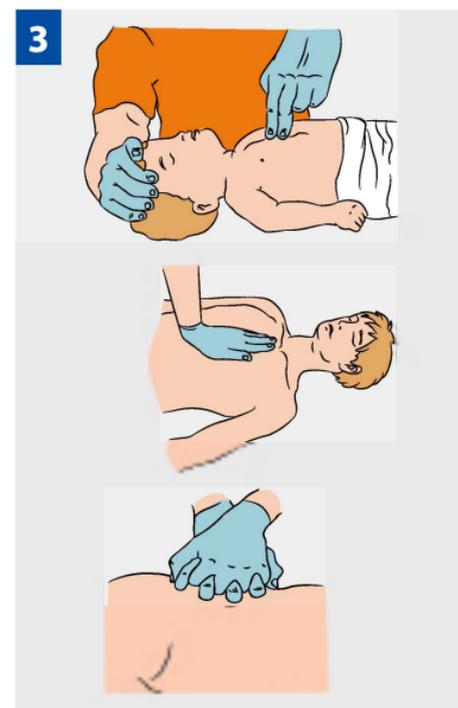
Холдарыңны каътташтыр сал. Адыштарың-биле базышкыннарны дорт кыл. Хөректиң ортузу-биле оорга чүстери дужаашкак турар ужурлуг. Хөректи базарда оожум, серт кылбайн чүгле хөрээнниң деңзизи-биле бас. Ол бодуңнуң деңзиңниң чартыы-биле базып турарың ол. Хөрек клетказынче адыштар-биле базышкынның ханызы 5-6 сантиметр чедер ужурлуг. 1 минутада 100 хире
-

2

2. Тыныш оорганнарынга, чурекке дурген дуза чедирериниң чуруму

2.2. Хөректи базарының чуруму

Чүгле кадыг орун азы черге кылыр!

-

3

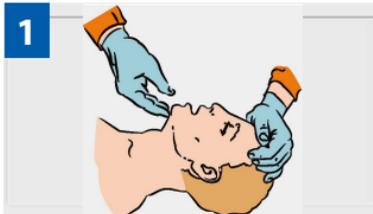
Эмзирер чаш уругнуң хөрээн ийи салаа-биле базар.

Оон улуг назынныг уругларның хөрээн чаңгыс хол-биле базар.

Улуг кижилерге шоочаландыр тудуп алган ийи холдуң адыштары-биле кылыр.

2. Тыныш органнарынга, чүрекке дүрген дуза чедирериниң чуруму

2.3. Тыныш катап тургузар аргаларны чорударының чуруму

1 Кемдээн кижиниң хаваанга бир адыжыңны салгаш, өске холуңнуң ийи салаазы-биле сегелден көдүрбүшаан, бажын дорт болгаш ойттайтыр чыттыр.

2 Кемдээн кижиниң думчуун улуг болгаш айтыр салааларыңның дузазы-биле дуй тут. Аксыңны кемдээн кижиниң аксынче агаар кирбес кылдыр салгаш (герметизация кылганың ол), 1 секунда иштинде ийи катап үндүр тыныышкындан кылывыт (бодуңче киир тынывыт). 1-2 секунда эрттерге-ле кемдээн кижиниң тыныжы бар-дыр-бе, хына. Тынып чыдырда хөрээ көдүрлүп , чавызап турарын хына.

Немелде Бо таварылгада, кылымал тыныышкын херекселин ажыглаарын тайылбыр: сүмелеп турар. Ону «Аас - херексел - аас» деп база адаар. Аптечкаже ол кирип турар (88-92 дугаарлыг арыннарны көр).

2. Тыныш органнарынга, чүрекке дүрген дуза чедирериниң чуруму

2.3. Тыныш катап тургузар аргаларны чорударының чуруму

3 Хөректи ийи адыш-биле 30 базыышкыннар биле 2 киир тыныышкыннарны аралаштыр кыл. Каш-даа кижиде дуза чедирип турар болза, бо чурумну хажыдып болбас.

Чүрек-тыныш реанимациязын кылырын чүгле дараазында таварылгаларда соксадып болур:

- кемдээн кижиде амы-тынның демдектери көстүп келирге;
- эмчиниң дүрген дуза чедирер бригадазы келгенде;
- чүрек-тыныш реанимациязын улаштыр кылыр шинек чок, аргажок шылап турупканда.

2. Тыныш органнарынга, чүрекке дүрген дуза чедирериниң чуруму

2.4. Тыныш оруунда чыдыпкан өске бүдүмелдерни Геймлихтиң аргазы-биле уштуру

1

Уругларга болган таварылгада

Демдектери: Бертинген уругнуң тыныжы бачыдай бээр. Чугааланып шыдавайн баар. Хенертен эът-кежи көгерип эгелээр, медерелин оскунуп болур.

Уруглар чамдыкта ойнаарактарының чамдык кезектерин, тооруктарны, конфеталарны бо-ла бүдүнге киир ажырыпкан болур.

2

Ындыг таварылгаларда бичии уругну өжүнге доңгайтыр салгаш, адыжың-биле чарын аразынче 5 катап соктагылавыт.

2. Тыныш органнарынга, чүрекке дүрген дуза чедирериниң чуруму

2.4. Тыныш оруунда чыдыпкан өске бүдүмелдерни Геймлихтиң аргазы-биле уштуру

3

Улуг кижилерге болган таварылгаларда

Кемдээн кижиниң артынга туруп алгаш, ону бурунгаар доңгайты тургус. Адыжыңның таваа-биле 5 катап чарын аразынче дыңзыдыр соктагылавыт. Согуушкун кылган соонда-ла тыныш органының оруунда дуй чыдыпкан бүдүмел үнген-үнмээнин хынап көр.

4

Ол бүдүмел үнмээн болза, дараазында органы ажыгла: кемдээн кижиниң артындан ийи холуңар-биле ооң хининден өрүледи хөрээн шоочаландыр тудуп кужактап алгаш, хөрээңер-биле күштүг чыыра тыртывыт. Бо органы 5 катап кылыр.

2. Тыныш органнарынга, чүрекке дүрген дуза чедирериниң чуруму

2.4. Тыныш оруунда чыдыпкан өске бүдүмелдерни Геймлихтиң аргазы-биле уштуру

5

Иштиг (саатыг) болгаш семис кемдээн кижилерни артындан чыыра тырттары болдунмас.

Мындыг таварылгаларда, кемдээн кижиниң ооргазының чарын аразынче адыш-биле кагар. Артынга туруп алгаш, хөректиң адаа талазын ийи холдуң салааларын шоочаландыр тудуп алгаш, чыыра тыртып, хөрек-биле базыышкынарны кылыр.

6

Бир эвес кемдээн кижиниң медерелин чидирипкен таварылгада, эмчини дүрген дуза чедирер албанын кыйгыртыр. Ол-ла дораан тыныш органнарынга, чүрекке дүрген дуза чедирер хемчеглерни кылып эгеле. Эмчилер келгиче база ол кижини боду тынып эгелээже чедир, хемчеглерни кылырын уламчыла.

2. Тыныш органнарынга, чүрекке дүрген дуза чедирериниң чуруму

2.4. Тыныш оруунда чыдыпкан өске бүдүмелдерни Геймлихтиң аргазы-биле уштуру

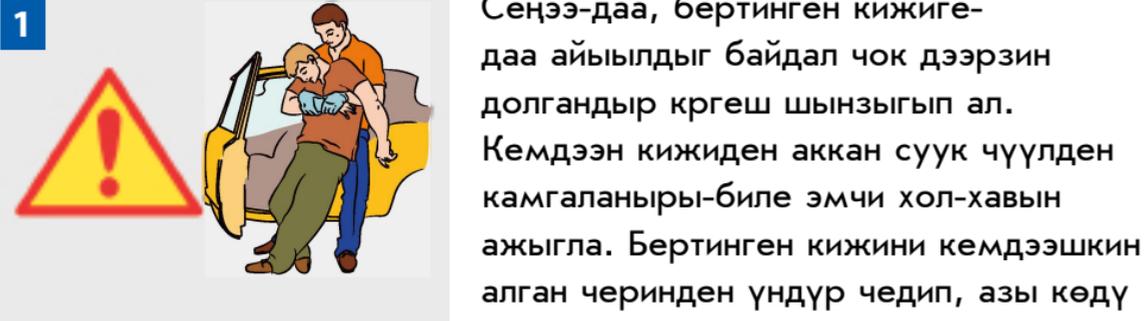
7

Кемдээн кижиниң тыныжы тургустунган соонда, аңаа эң-не таарымчалыг чыдын бир талазынга быжыг чыдып аары дээрзин утпа. Шак ынчаар чыдып аарыга дузала. Эмчиниң дүрген дуза чедирер албаны келгичеге, кемдээн кижиниң тыныжын доктаамал хыналдага тут.

3. Кемдээшкинни алган таварылгаларда база өске-даа соңгаарладып болбас байдалдарда кемдээн кижиге бирги дузаны чедирериниң чуруму

3.1. Дашкаар хан агышкыны болганда, бирги дуза чедирери

Сеңээ-даа, бертинген кижиге-даа айыылдыг байдал чок дээрзин долгандыр кргеш шынзыгып ал. Кемдээн кижиден аккан суук чүүлден камгаланыры-биле эмчи хол-хавын ажыгла. Бертинген кижини кемдээшкин алган черинден үндүр чедип, азы көдүрүп алгаш үндүрүп эккел.

Бертинген кижиниң медреселин хына.

3. Кемдээшкинни алган таварылгаларда база өске-даа соңгаарладып болбас байдалдарда кемдээн кижиге бирги дузаны чедирериниң чуруму

3.1. Дашкаар хан агышкыны болганда, бирги дуза чедирери

3. Бир эвес бертинген кижиге медреселин оскунмаан болза, дүрген (каш секунд дургузунда) эът-кештен дашкаар аккан улуг хан агышкынын тодарадыры-биле хынап көр.

Хан агышкыны бар болза, ону доктаат.

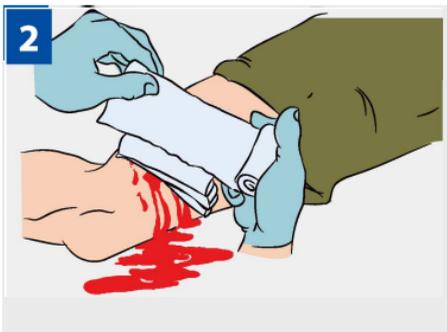
3. Кемдээшкинни алган таварылгаларда база өске-даа соңгаарладып болбас байдалдарда кемдээн кижиге бирги дузаны чедирериниң чуруму

3. 1. Дашкаар хан агышкынын түр када доктаадыр аргалар

1 Балыгны дуй базып ал.

Пөс-биле дуглай быжыг шарып каг. Элээн катташтыр салган салфеткалар-биле азы элээн каш дыгый ораан марлялыг бинт-биле балыгны дуглап каг. Кырындан дыңзыдыр шарып каг. Бир эвес хан пөстү өдүп турар болза, ооң кырындан элээн каш каът салфеткаларны салгаш шарывыт, ооң кырындан адыжың-биле быжыг базывыт.

2

3. Кемдээшкинни алган таварылгаларда база өске-даа соңгаарладып болбас байдалдарда кемдээн кижиге бирги дузаны чедирериниң чуруму

3. 1. Дашкаар хан агышкынын түр када доктаадыр аргалар

3

Бир эвес дыгый шарыттырган пөс база дорт дуй базыышкын дузалавас болза, азы улуг дамырдан (артериядан) хан аттыгып турары билдине берзе (дөңмек, эгинден) дамырны салааң-биле чышпыр бас. Хан агышкыны доктаагыжеге дамырны сөөкке чедир салааң азы чудурууң-биле дуглай күштүг чышпыр бас.

Хан доктаадыр шарыгны (тускай жгутту) баглаарынга чедир чышпыр базып алган дамырың салба. Оон башка катап хан ага берип болур. Шылай берзиңзе, чаныңда турар кижини сээң салааларың кырындан базып алырын диле.

3. Кемдээшкинни алган таварылгаларда база өске-даа соңгаарладып болбас байдалдарда кемдээн кижиге бирги дузаны чедирериниң чуруму

3. 1. Дашкаар хан агышкынын түр када доктаадыр аргалар

Дамырларны (артерияларны) чыпшыр базар точкалары.

4

1. Саат (уйгу ханы)
2. Эгин артериязы
3. Колдук артериязы
4. Дөңмекте артерия

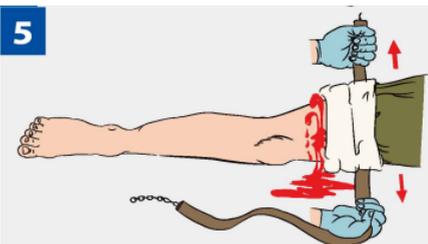
Хол-бутта дамырлар (артериялар) сөөктер кырында чыдар болгаш аккан ханны доктаадыр базар точка хан аккан черден бедик болур.

А моюнда базар точка балыгдан куду азы балыгның бодунда турар.

3. Кемдээшкинни алган таварылгаларда база өске-даа соңгаарладып болбас байдалдарда кемдээн кижиге бирги дузаны чедирериниң чуруму

3. 1. Дашкаар хан агышкынын түр када доктаадыр аргалар

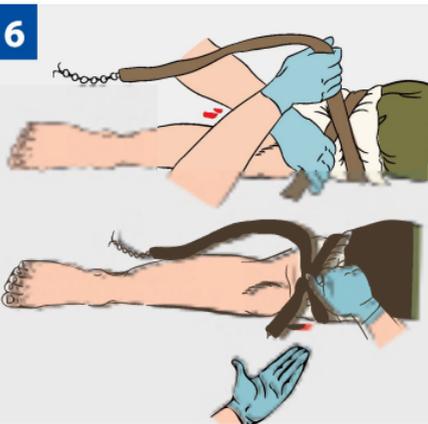
5

Жгут - тускай резин шарыг - дамырның хан агышкынын түр када доктаадыр эң сөөлгү арга!

Хан доктаадыр шарыгны (жгутту) шарывыт азы баглавыт. Ону чымчак пөс кырынга (бертинген кижиниң хевиниң), балыгдан бедик черге азы ооң чоогунга шарыыр.

6

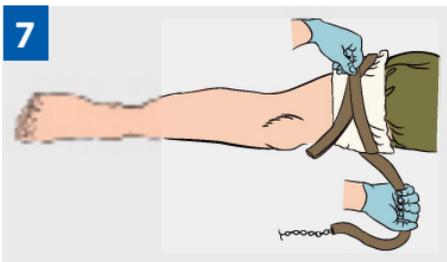

Дөрт мөчүге (холдарга, буттарга) шарыг баглаарда будунуң адаандан шарыгны чорудупкаш, хере тырттывыт. Хан доктаадыр шарыгны тырттыпкаш, балыгдан хан агышкыны доктаай бергенин ылавыла.

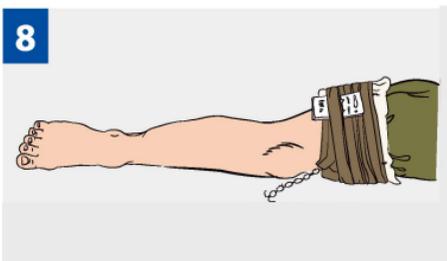
3. Кемдээшкинни алган таварылгаларда база өске-даа соңгаарладып болбас байдалдарда кемдээн кижиге бирги дузаны чедирериниң чуруму

3. 1. Дашкаар хан агышкынын түр када доктаадыр аргалар

Жгут - тускай резин шарыг - дамырның хан агышкынын түр када доктаадыр эң сөөлгү арга!

7 Оон мурнунда долганыгның чартыын албышаан, хан доктаадыр шарыгның дараазында долганыгларын дыңзыг эвес кылдыр өрү шары.

8 Шарыгның адаанга ай-хүнүн база шарыгның тодаргай шагын айыткан саазындан суп каг. Хан доктаадыр шарыгны пөс-биле дуглава. Чайын хан доктаадыр шарыгны 1 шак тудуп болур, кыжын - 30 минут.

3. Кемдээшкинни алган таварылгаларда база өске-даа соңгаарладып болбас байдалдарда кемдээн кижиге бирги дузаны чедирериниң чуруму

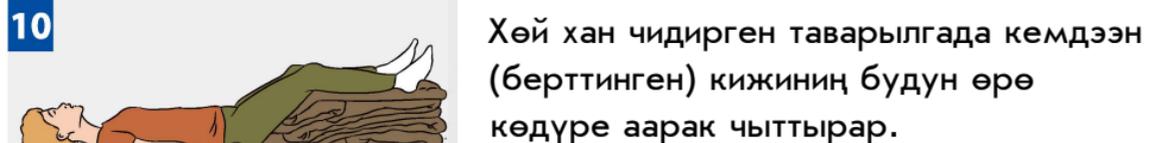
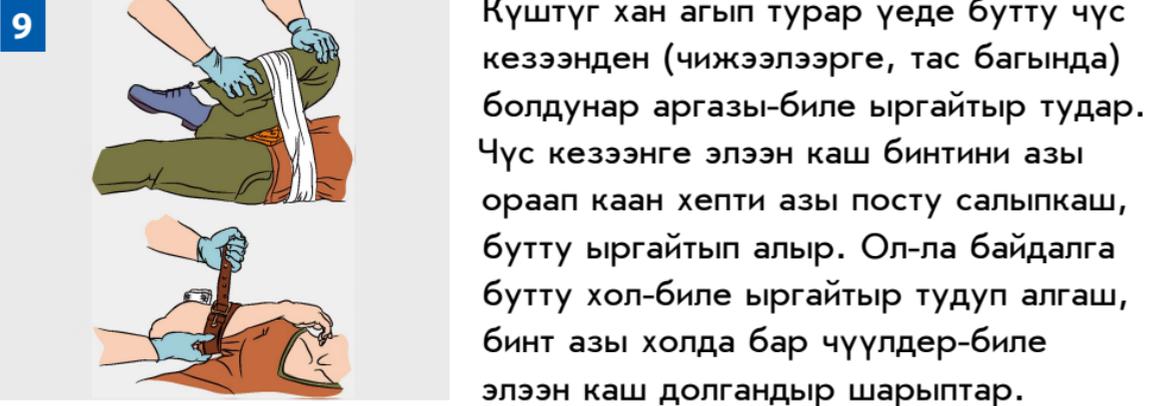
3. 1. Дашкаар хан агышкынын түр када доктаадыр аргалар

Шарыгның үези эрте берген, эмчи дузазы саадап турар болза, дараазында чүүлдерни кылывыт:

1. Шарыгның үстүнден салааларың-биле дамырны чыпшыр тут.
2. Хан доктаадыр шарыгны 15 минут дургузунда уштувут.
3. Аргалыг болза холду азы бутту нугувут.
4. Аргалыг болза шарыгны ооң мурнунда салып турган чериниң үстүнден шарывыт.
5. Катап шарыырының эң улуг хемчээли – 15 минут.

3. Кемдээшкинни алган таварылгаларда база өске-даа соңгаарладып болбас байдалдарда кемдээн кижиге бирги дузаны чедирериниң чуруму

3. 1. Дашкаар хан агышкынын түр када доктаадыр аргалар

3. Кемдээшкинни алган таварылгаларда база өске-даа соңгаарладып болбас байдалдарда кемдээн кижиге бирги дузаны чедирериниң чуруму

3. 1. Дашкаар хан агышкынын түр када доктаадыр аргалар

Тускай хан доктаадыр шарыг чок болза, долгап каан хан доктаадыр шарыгны ажыглаар:

Холда бар материалдардан (пөс азы аржыылчыгаш) кылган долгап каан хан доктаадыр шарыгны кемдээн холду долгандыр балыгны өрү хеп кырындан азы кеш кырынга пөстү салгаш, шарып каар. Пөстү ийи талазындан илдирге болу бээр кылдыр дүйүп каар. Дүйүг адаанга кээр кылдыр илдиргеже ыяштан (азы аңаа дөмей чүүлден) суп каг.

3. Кемдээшкинни алган таварылгаларда база өске-даа соңгаарладып болбас байдалдарда кемдээн кижиге бирги дузаны чедирериниң чуруму

3. 1. Дашкаар хан агышкынын түр када доктаадыр аргалар

Тускай хан доктаадыр шарыг чок болза, долгап каан хан доктаадыр шарыгны ажыглаар:

2

Ыяшты долгап тургаш, шарыгны хан агышкыны доктаагыжеге дээр тыртар.

3

Чештинмес кылдыр ыяшты быжыглап алыр.

Долгап каан шарыгны хан доктаадыр шарыгның дүрүмү-биле шарыыр.

3. Кемдээшкинни алган таварылгаларда база өске-даа соңгаарладып болбас байдалдарда кемдээн кижиге бирги дузаны чедирериниң чуруму

3. 2. Кемдээн кижинин мага-бодун долузу-биле хынап көөрүнүң чуруму

Кемдээн кижиниң амы-тынынга болгаш кадыынга айыылды тургузуп болур кемдээшкинни, кандыг-бир чүүлден хорананган болгаш өске-даа байдалдарның демдектерин илередир сорулгалыг хынап, ниити шинчилгени кылыр.

1

Кемдээн кижиниң бажын хынап шинчилээр. Шинчилгени оваарымчалыг болгаш кичээнгейлиг кылыңар!

2

Кемдээн кижиниң мойнун хынап, шинчилеп көрүңер.

3. Кемдээшкинни алган таварылгаларда база өске-даа соңгаарладып болбас байдалдарда кемдээн кижиге бирги дузаны чедирериниң чуруму

3. 2. Кемдээн кижинин мага-бодун долузу-биле хынап көөрү нүң чуруму

Кемдээн кижиниң хөрээн болгаш ооргазын онза кичээнгейлиг хынап көөр.

Берттинген кижиниң иштин база үттүг-чарынын хынап көөр. Хынап, шинчилеп турар үеде кичээнгейлиг база камныг болуңар!

3. Кемдээшкинни алган таварылгаларда база өске-даа соңгаарладып болбас байдалдарда кемдээн кижиге бирги дузаны чедирериниң чуруму

3. 2. Кемдээн кижинин мага-бодун долузу-биле хынап көөрү нүң чуруму

Кемдээн кижиниң ийи холун хынап көөр.

Кемдээн кижиниң буттарын тодаргай хынап көр.

Амы-тынынга болгаш кадыынга айбылдыг кемдээшкиннер болгаш өске-даа байдалдар илереттинзе, бирги дуза чедирериниң хемчеглерин чорудар.

3. Кемдээшкинни алган таварылгаларда база өске-даа соңгаарладып болбас байдалдарда кемдээн кижиге бирги дузаны чедирериниң чуруму

3.3. Баш кемдээн таварылгада бирги дузаны чедирери

1 Балыгга арыг пөсту чыпшыр салып шарааш, хан агыышкынын доктаадыр. Башка соок чүүлден салыр. Дүрген дуза чедирер эмчилерни кыйгыртыр.

2 Медерелин болгаш тыныжын хынаар.

3. Кемдээшкинни алган таварылгаларда база өске-даа соңгаарладып болбас байдалдарда кемдээн кижиге бирги дузаны чедирериниң чуруму

3.3. Баш кемдээн таварылгада бирги дузаны чедирери

3 Тыныжы соксап, чүрээ сокпайн баар таварылгада организмге дузалажып, дүрген дуза чедирер ажилдарны чорудар. Дүрген дуза чедирер эмчилерни кыйгыртыр. Берттинген кижиге боду тынып турар апаргыже дээр, хан-дамырны ажилдатчып, тыныш органнарынга, чү рекке дүрген дуза чедирер. Тыныжы соксап, чүрээ сокпайн барган таварылгада, кемдээн кижиге тынгарлып келгиче дээр, ол ышкаш эмчи дузаны келиринге чедир аңаа баштайгы дузаны чедирип, ажилдарны Кемдээн кижиге тына бээрге ийлендир чыттырар. Дүрген дуза чедирер эмчилер чедип келгиче тыныжын доктаамал

3. Кемдээшкинни алган таварылгаларда база өске-даа соңгаарладып болбас байдалдарда кемдээн кижиге бирги дузаны чедирериниң чуруму

3.4. Карак база карак хавыы кемдээнде бирги дуза

1

Карак база карак хавыы кемдээнде пөстү ийи караанга шарыыр (бир эвес ийи караан шарып кагбас болза, кадык караа шимчээрге, берттинген каракка аарышкылыг болур). Дүрген дуза чедирер эмчилерни кыйгыртыр.

Кемдээн кижиге чүгле дузалакчызындан туттунуп алгаш кылаштаар ужурлуг!

3. Кемдээшкинни алган таварылгаларда база өске-даа соңгаарладып болбас байдалдарда кемдээн кижиге бирги дузаны чедирериниң чуруму

3.5. Думчуктан ханы төгүлгенде баштайгы дуза

1

Думчуктан хан төктүрге, кемдээн кижини олуртуп алгаш, бажын бичии бурунгаар доңгайты тудуп алыр. Думчуктуң танактарын 15-20 минут дуй тудар. Ол үеде кемдээн кижиге аксы-биле тынар ужурлуг.

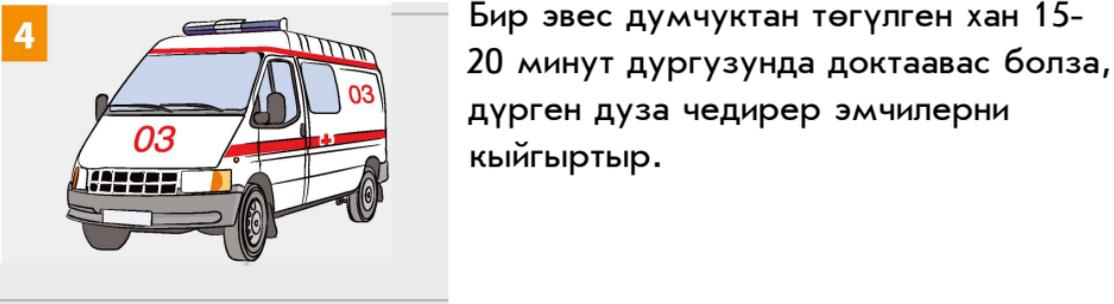
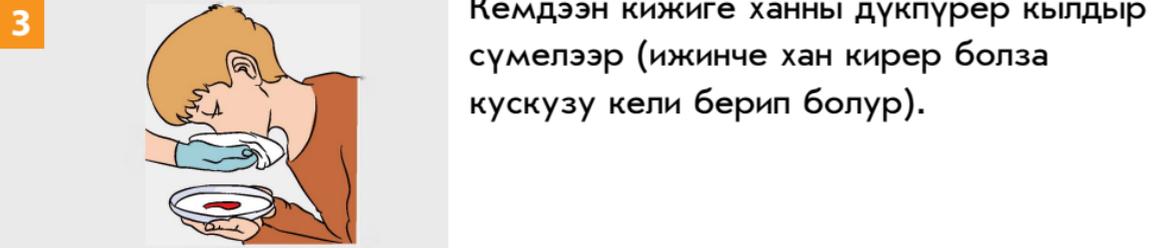
2

Думчукка соок чүүлден салыр (өл аржыыл, хар, дош).

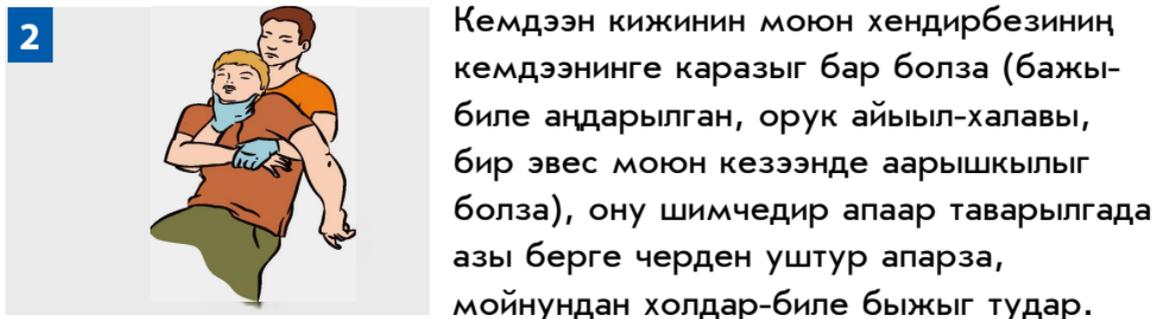
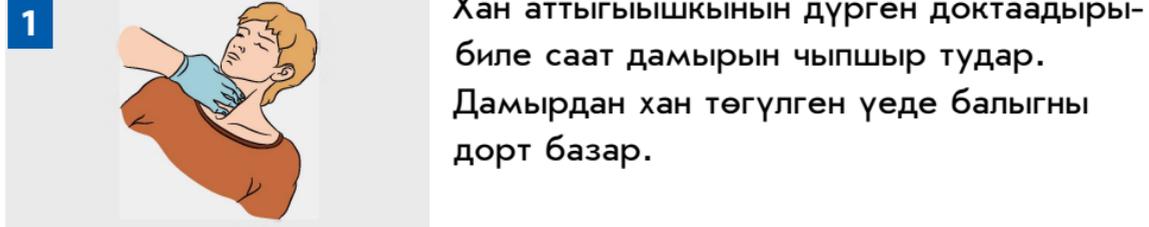
3. Кемдээшкинни алган таварылгаларда база өске-даа соңгаарладып болбас байдалдарда кемдээн кижиге бирги дузаны чедирериниң чуруму

3.5. Думчуктан ханы төгүлгенде баштайгы дуза

3. Кемдээшкинни алган таварылгаларда база өске-даа соңгаарладып болбас байдалдарда кемдээн кижиге бирги дузаны чедирериниң чуруму

3.6. Моюнга кемдээнде, бирги дузаны чедирери

Дүрген дуза чедирер эмчилерни кыйгыртыр.

3. Кемдээшкинни алган таварылгаларда база өске-даа соңгаарладып болбас байдалдарда кемдээн кижиге бирги дузаны чедирериниң чуруму

3.7. Хөрек балыгланып кемдээнде, бирги дузаны чедирери

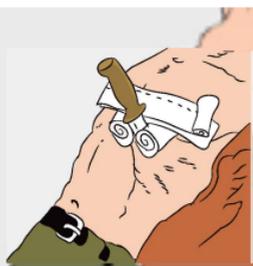
1 Демдектери: хөрек хозунуң балыындан көвүктүг хан төктүр база балыг черден агаар кирип турар. Балыгда өске чүүл чок болза, адыш-биле балыгны агаар кирбес кылдыр чыпшыр базар. Бир эвес балыг өттүр кирген болза, кирген болгаш үнген черлерни дуглаар.

2 Балыгны агаар өтпес материал-биле дуглаар, ажыглаан материалды пөс азы пластырь-биле быжыглаар.

3. Кемдээшкинни алган таварылгаларда база өске-даа соңгаарладып болбас байдалдарда кемдээн кижиге бирги дузаны чедирериниң чуруму

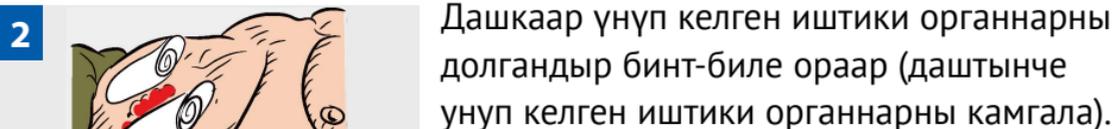
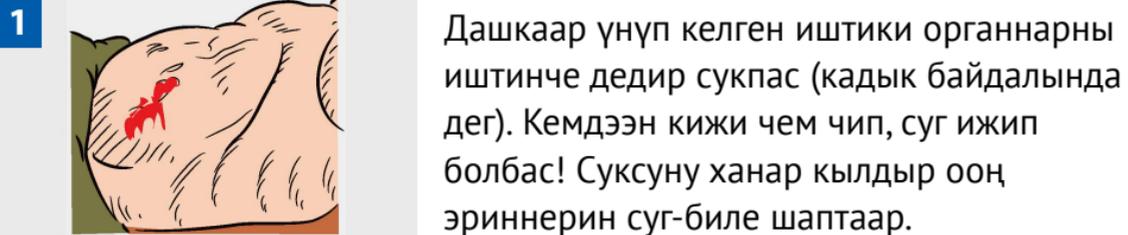
3.7. Хөрек балыгланып кемдээнде, бирги дузаны чедирери

3 Кемдээн кижини чөлөндир тудуп алыр. Балыынга пөстү, ооң кырындан соок чүүлдү салыр.

4 Балыгда өске чүүлдер бар болза, ону ораап каан бинт, пластырь азы пөс-биле быжыглаар. Балыгда өске чүүлдерни херек болган черге уштуру хоруглуг! Дүрген дуза чедирер эмчилерни кыйгыртыр.

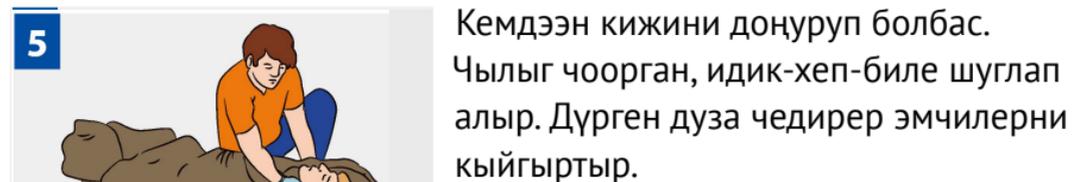
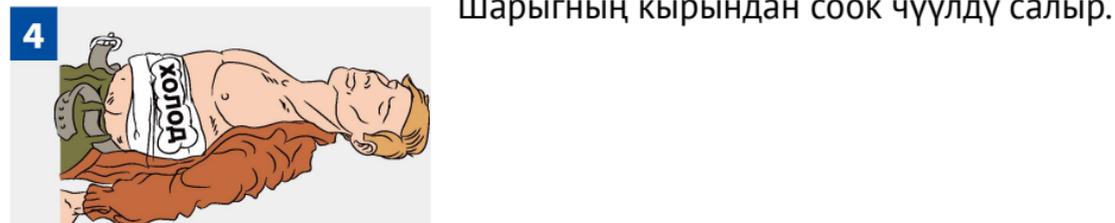
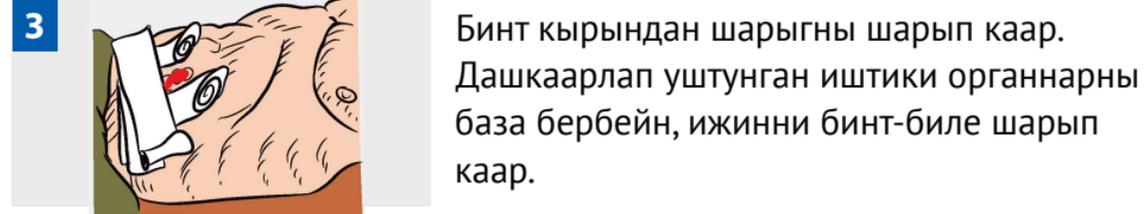
3. Кемдээшкинни алган таварылгаларда база өске-даа соңгаарладып болбас байдалдарда кемдээн кижиге бирги дузаны чедирериниң чуруму

3.8. Ижин балыгланганда, кемдээнде, бирги дузаны чедирери

3. Кемдээшкинни алган таварылгаларда база өске-даа соңгаарладып болбас байдалдарда кемдээн кижиге бирги дузаны чедирериниң чуруму

3.8. Ижин балыгланганда, кемдээнде, бирги дузаны чедирери

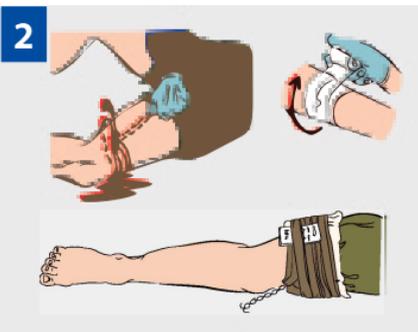

3. Кемдээшкинни алган таварылгаларда база өске-даа соңгаарладып болбас байдалдарда кемдээн кижиге бирги дузаны чедирериниң чуруму

3.9. Хол-бут балыгланганда, кемдээнде, бирги дузаны чедирери

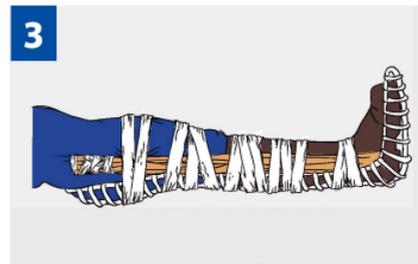
Силерге база кемдээн кижиге айыылдыг байдал чок деп унелеп коргеш, кемдээшкин алган кижини чыткан черинден үндүрүп алыр. Дүрген дуза чедирер эмчилерни кыйгыртыр.

Дашкаар үнген хөй хан агыышкынын доктаадыр (26-36 арыннарны кор).

3. Кемдээшкинни алган таварылгаларда база өске-даа соңгаарладып болбас байдалдарда кемдээн кижиге бирги дузаны чедирериниң чуруму

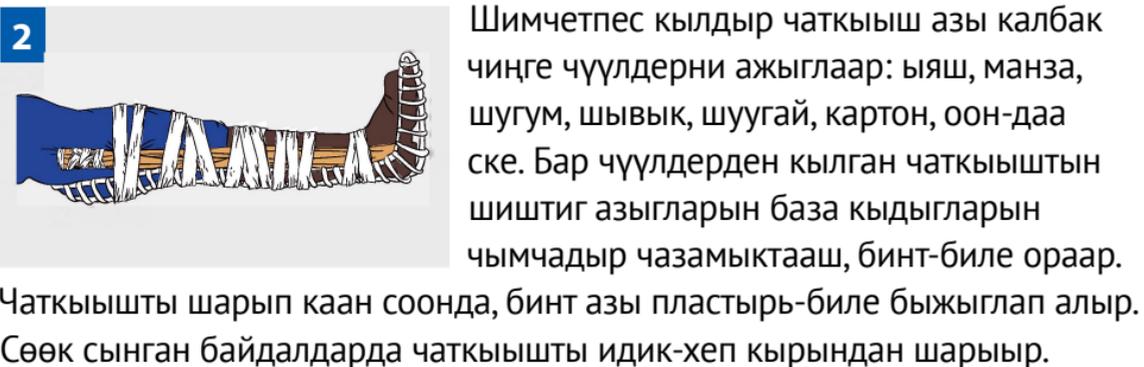
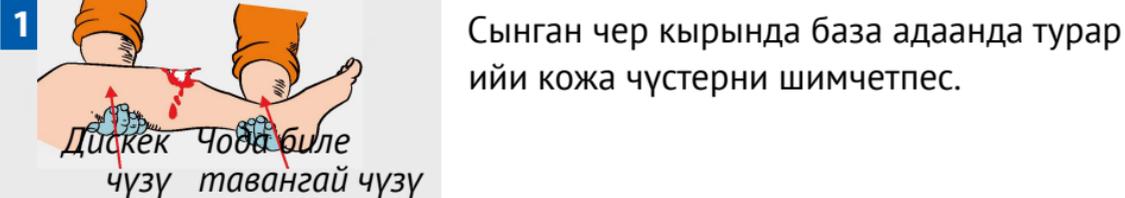
3.9. Хол-бут балыгланганда, кемдээнде, бирги дузаны чедирери

Кемдээн кижини шимчедип чедирер таварылгада - сөөсктуң сынган черин шимчетпези-биле, чаткышты азы холунда бар чүүлдерни (ыяш, манза) хеп кырындан шарып алыр.

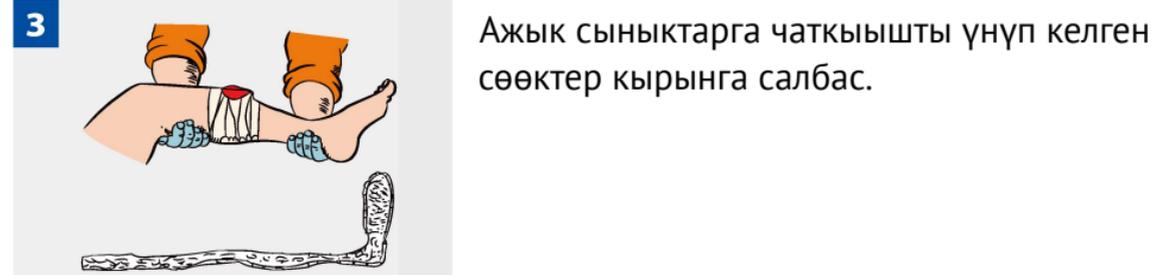
3. Кемдээшкинни алган таварылгаларда база өске-даа соңгаарладып болбас байдалдарда кемдээн кижиге бирги дузаны чедирериниң чуруму

3.10. Иммобилизация азы шимчээшкин чок болдурарының хемчеглери

3. Кемдээшкинни алган таварылгаларда база өске-даа соңгаарладып болбас байдалдарда кемдээн кижиге бирги дузаны чедирериниң чуруму

3.10. Иммобилизация азы шимчээшкин чок болдурарының хемчеглери

3. Кемдээшкинни алган таварылгаларда база өске-даа соңгаарладып болбас байдалдарда кемдээн кижиге бирги дузаны чедирериниң чуруму

3.10. Имобилизация азы шимчээшкин чок болдурарының хемчеглери

5

Бар чүүлдерден кылган чаткыыш чок болза, кемдээн бутту кадык бутка чыпшыр бинт-биле шарыыр, а холду-ижинге.

6

Кемдээн кижини доңуруп болбас, аңаа чылыг, чигирзиг суксундан хөйнү бээр.

3. Кемдээшкинни алган таварылгаларда база өске-даа соңгаарладып болбас байдалдарда кемдээн кижиге бирги дузаны чедирериниң чуруму

4.1. Эът-кеш рттенгенде бирги дузаны чедирериниң чуруму

1

Сеңээ айыылдыг байдал чок деп шынзыгып ал. Кемдээн кижини тургузувут.

2

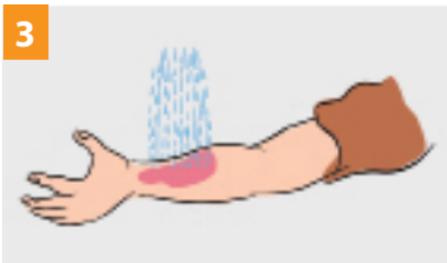

Өртенип турар идик-хепти кандыг-бир арга-биле өжур (чижелээрге өрттенмес пос-биле кижини шугла).

Дурген дуза чедирер эмчилерни кыйгыртыр.

3. Кемдээшкни алган таварылгаларда база өске-даа соңгаарладып болбас байдалдарда кемдээн кижиге бирги дузаны чедирериниң чуруму

4.1. Эът-кеш рттенгенде бирги дузаны чедирериниң чуруму

Өртенген кешти суг-биле 20 минут соодувут.

Суглаңгыларга дегбе. Балыгга чыпшынган өске чүүлдер база идик-хепти адырба. Ортенген кештин кырындан арыг шарыгдан салгаш оон кырындан соок чүүлден салып кал. Хөй сускундан бер.

4. Соңгаарладып болбас байдалдарда кемдээн кижиге бирги дузаны чедирериниң чуруму

4.2. Хүн адыпканда бирги дузаны чедирериниң чуруму

Хүн адыпканының бир дугаар демдектери (эът изии бедик, эът-кеш куу, шык, баш аарыыр, кустурар, баш дээскинер, шаг чок, меделерел чидирер, тыртар, чүрек согуу биле тыныш дургедээр) кемдээн кижини сериин агаарлаттынып турар черже эккел (ажык соңга чаны азы хөлегеже).

4. Соңгаарладып болбас байдалдарда кемдээн кижиге бирги дузаны чедирериниң чуруму

4.2. Хүн адыпканда бирги дузаны чедирериниң чуруму

Тыныш соксап, өкпе-чүрек сокпас апарганда тыныш оорганнарынга, чурекке дүрген дузаны чедир (15-21дугаар арынарже көр). Дүрген дуза чедирер эмчилерни кыйгырт.

Эмчилер келгиче дуза кадарын уламчыла

Тыныжы тургустунуп келгенде кемдээн кижини быктынга быжыг чыттыр. Дүрген дуза эмчилери келгиче тыныжын доктаамал хынап тур.

4. Соңгаарладып болбас байдалдарда кемдээн кижиге бирги дузаны чедирериниң чуруму

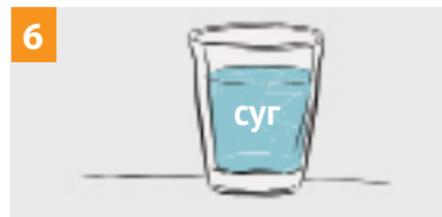
4.2. Хүн адыпканда бирги дузаны чедирериниң чуруму

Бажынга, мойнунга база ижин дувунуң кезээнче соок сугга өттүрген аржыылды сал.

Тыртып турар болза кемдээшкин албазы-биле кемдээн кижиниң бажын, иштин тут.

Медерелдиг апаар болза, кемдээн кижиге соок сугдан бер.

4. Соңгаарладып болбас байдалдарда кемдээн кижиге бирги дузаны чедирериниң чуруму

4.3. Доңуп-үжүй берген таварылгада бирги дуза чедирери

1

Кемдээн кижини чылыг черже кирип ал.

2

Эът-кежиниң доңа берген кезектерин кылын кылдыр шуглап ал. Эът-кежиниң доңа берген кезектерин чоорту чылдыр. Хан эргилдези тургустунуп келирге-ле мага-боттуң иштинден чылыг боду тыптып келир.

Доңа берген кезектерни хар-биле дүрбүп болбас!

4. Соңгаарладып болбас байдалдарда кемдээн кижиге бирги дузаны чедирериниң чуруму

4.3. Доңуп-үжүй берген таварылгада бирги дуза чедирери

3

Доңган кижини чоорган-биле шугла, аргалыг болза кургаг хептен кедир.

4

Изиг, чигирзиг суксундан хөйнү ижирт. Изиг чем-биле чемгерип кал.

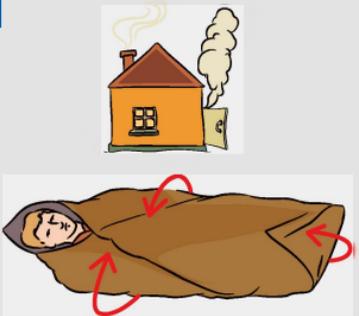
Спирт холумактыг суксун ижиртири хоруглуг!

Дүрген дуза чедирер эмчилерни кыйгырт.

4. Соңгаарладып болбас байдалдарда кемдээн кижиге бирги дузаны чедирериниң чуруму

4.4. Бүгү-боду доңганда бирги дуза чедирери

1 Сеңээ айыылдыг байдал чок деп шынзыгып ал, доңган кижини кемдээшкин алган черинден ундуруп ал.

2 Доңган кижини чылыг черже кирип ал азы чоорган-биле шугла, чылыг хептен кедир. Дурген дуза чедирер эмчилерни кыйгырт.

4. Соңгаарладып болбас байдалдарда кемдээн кижиге бирги дузаны чедирериниң чуруму

4.4. Бүгү-боду доңганда бирги дуза чедирери

3 Доңган кижиге изиг, чигирзиг суксундан хөйнү ижирт. Изиг чем-биле чемгерип ал..

Спирт холумактыг суксун ижиртири хоруглуг!

4. Соңгаарладып болбас байдалдарда кемдээн кижиге бирги дузаны чедирериниң чуруму

4.5. Хораннаны бергенде бирги дуза чедирери

4.5.1. Хоралыг будумел аас таварыштыр киргенде бирги дузаны чедирери

1

Дүрген дуза чедирер эмчилерни кыйгырт. Таварылганың байдалдарын тодарат (эмге хораннанган болза келген эмчиге эмниң хавын көргүс). Бир эвес хораннанган кижиге медегерлик болза, ооң ишти-хырын арыгла. Өрээл температуралыг сугдан каш стакан иштин ижиртивит. 300-500 мл. сугну

ишкен соонда-ла кустуктур салаалар-биле дылдың дозунче бас. Ижин-хырынны чуурда ниитизи-биле 2,5-5 литрден эвээш эвес суг ижер. Ижин-хырынны чугган суг арыг апаарга чедир чуур.

Медерели чок болза ижин-хырынны чугбас!

4. Соңгаарладып болбас байдалдарда кемдээн кижиге бирги дузаны чедирериниң чуруму

4.5. Хораннаны бергенде бирги дуза чедирери

4.5.1. Хоралыг будумел аас таварыштыр киргенде бирги дузаны чедирери

2

Хорананган кижиге медегерлик чок болза, ооң тыныжын хына.

3

Тыныш соксап, өкпе-чүрек сокпас апарганда тыныш оорганнарынга, чүрекке дүрген дузаны чедир (15-21 дугаар арынарже көр). Дүрген дуза чедирер эмчилерни кыйгырт.

4. Соңгаарладып болбас байдалдарда кемдээн кижиге бирги дузаны чедирериниң чуруму

4.5. Хораннаны бергенде бирги дуза чедирери

4.5.1. Хоралыг будумел аас таварыштыр киргенде бирги дузаны чедирери

4

Тыныжы тургустунуп келгенде (азы тынып турганда) кемдээн кижини быктынга быжыг чыттыр. Дүрген дуза чедирер эмчилер чедип келгиже чедир тыныжын доктаамал хынап тур.

5

Кемдээн кижини чылыг чоорган база хеп-биле чылыгла.

4. Соңгаарладып болбас байдалдарда кемдээн кижиге бирги дузаны чедирериниң чуруму

4.5. Хораннаны бергенде бирги дузаны чедирери

4.5.2. Хоралыг будумел тыныш оруу-биле киргенде бирги дузаны чедирери:

1

Сеңээ-даа, кемдээн кижиге-даа айыылдыг байдал чок деп шынзыгып ал, кемдээн кижини айыыл чок черже үндүрүп ал азы соңгаларны ажыт, бажың иштин агаарлат.

Угарлыг газтан хораннанган демдектери: карак аарыыр, кулак алгырар, баш аарыыр, кустурар, меделер чидирер, кеш кызыл-

шокар апаар.

Бажында ажыглап турар газтан хораннанганда: баш аартаар, баш дээскинер, кулакка шимээн дыңналыр, кустурар, хенертен шыңган-сиир сулараар, чүрек согуу дүргедээр, уйгу келир, меделер чидирер, сидиктедир, кеш куурарар (көгерер), тыныштаар, тыртар.

4. Соңгаарладып болбас байдалдарда кемдээн кижиге бирги дузаны чедирериниң чуруму

4.5. Хораннаны бергенде бирги дузаны чедирери

4.5.2. Хоралыг будумел тыныш оруу-биле киргенде бирги дузаны чедирери:

2

Боду тынып турарын хына.

3

Кемдээн кижиниң дириг деп демдектери чок болза, өкпе-чүрээ ажилдагыже азы эмчи келгижеге чедир реанимациядан кыл (15-20 арыннарны көр). Дүрген дуза чедирер эмчилерни чала.

4. Соңгаарладып болбас байдалдарда кемдээн кижиге бирги дузаны чедирериниң чуруму

4.5. Хораннаны бергенде бирги дузаны чедирери

4.5.2. Хоралыг будумел тыныш оруу-биле киргенде бирги дузаны чедирери:

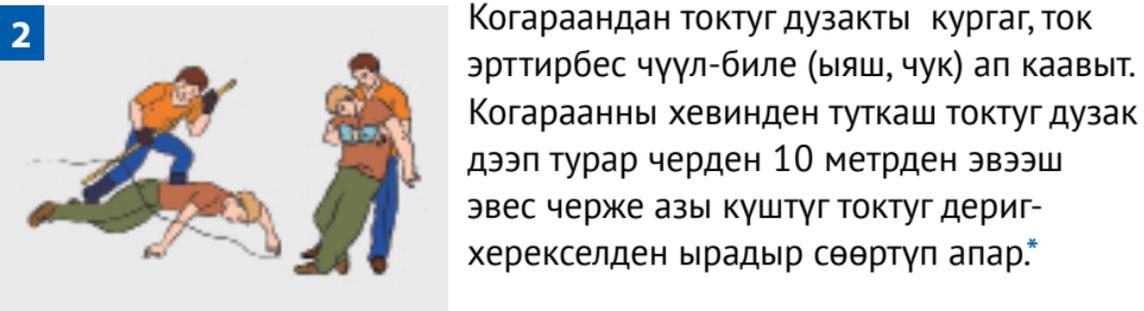
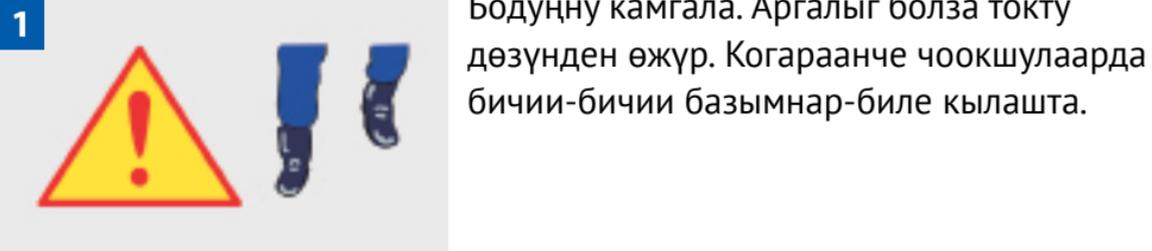
4

4. Тыныжы тургустунуп келгенде (азы тынып турганда) кемдээн кижини ийлендир быжыглап чыттыр. Дүрген дуза чедирер эмчилер келгиже тыныжын доктаамал хына.

4. Соңгаарладып болбас байдалдарда кемдээн кижиге бирги дузаны чедирериниң чуруму

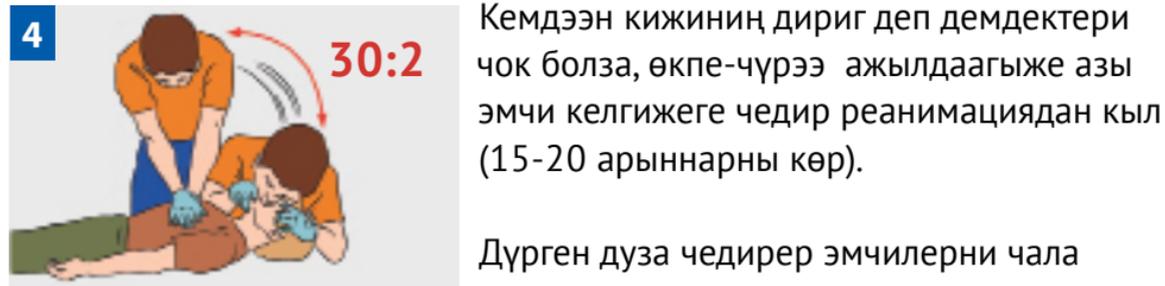
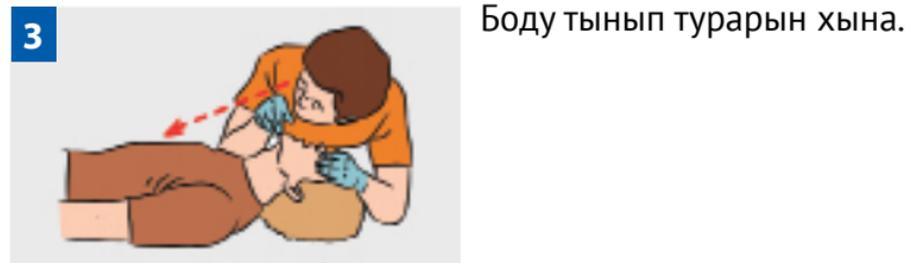
4.6. Электри тогунга кемдээнде бирги дузаны чедирери

* Ук сумелер амыдыралда ажыглап турар токка кемдеткен кижиге хамааржыр.

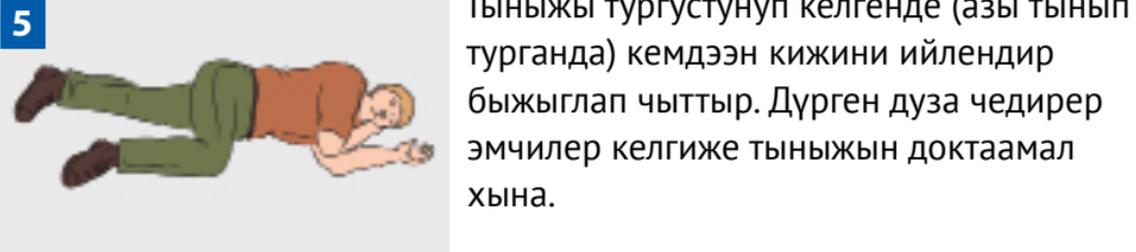
4. Соңгаарладып болбас байдалдарда кемдээн кижиге бирги дузаны чедирериниң чуруму

4.6. Электри тогунга кемдээнде бирги дузаны чедирери

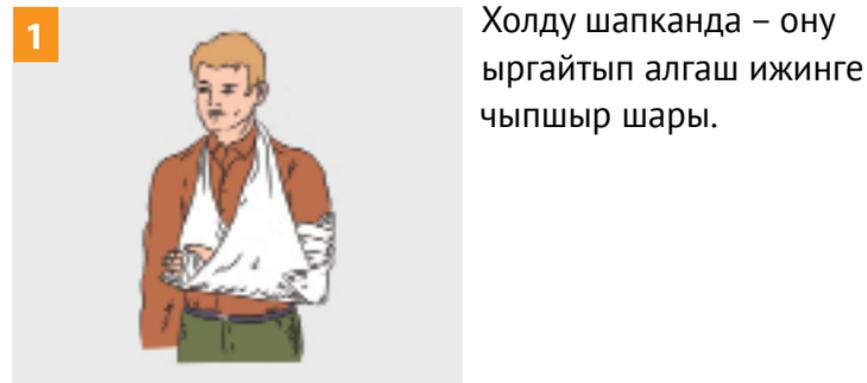
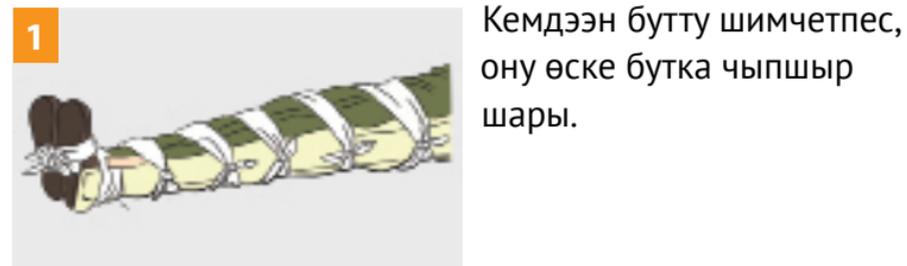
4. Соңгаарладып болбас байдалдарда кемдээн кижиге бирги дузаны чедирериниң чуруму

4.6. Электри тогунга кемдээнде бирги дузаны чедирери

4. Соңгаарладып болбас байдалдарда кемдээн кижиге бирги дузаны чедирериниң чуруму

4.7. Хоранныг чылан шапканда бир дугаар дуза чедирери

4. Соңгаарладып болбас байдалдарда кемдээн кижиге бирги дузаны чедирериниң чуруму

4.7. Хоранныг чылан шапканда бир дугаар дуза чедирери

Кемдээн кижиниң дириг деп демдектери чок болза, өкпе-чүрээ ажилдаагыже азы эмчи келгигеже чедир реанимациядан кыл (15-20 арыннарны көр).

Дүрген дуза чедирер эмчилерни чала.

Тыныжы тургустунуп келгенде (азы тынып турганда) кемдээн кижини ийлендир быжыглап чыттыр. Дүрген дуза чедирер эмчилер келгиге тыныжын доктаамал хына.

4. Соңгаарладып болбас байдалдарда кемдээн кижиге бирги дузаны чедирериниң чуруму

4.8. Курт-кымыскайк ызырыпканда бирги дузаны чедирери:

Курт-кымыскайк ызырыпканда шаккан инезин балыгдан уштуп каавыт.

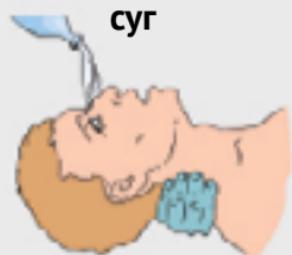

Шактырган черге соок чүүлден сал. Аллергия тыптып келир болза эмчиже баар. Эмчи келгигеже чедир аарыг кижиниң байдалын көрүп тур.

4. Соңгаарладып болбас байдалдарда кемдээн кижиге бирги дузаны чедирериниң чуруму

4.9. Карак кемдээнде бирги дузаны чедирери:

1

Карак химиктиг бүдүмелдер-биле өрттенгенде азы каракче өске чүүлдер кире бергенде, карак хавыын салаа-биле оваарымчалыг ажыдып, ону хөй чылыг суг-биле чуур. Чугган суг думчуктан чулчургайже бадар ужурлуг.

2

Ийи караанга пөсту шары (бир эвес ийи караан шарывас болза, кадык караа шимчээрге когараан караанга аарышкылыг болур). Дүрген дуза чедирер эмчилерни чалаар. Кемдээн кижиге чүгле чанында кижиниң дузазы-биле кылаштаар ужурлуг!

4. Соңгаарладып болбас байдалдарда кемдээн кижиге бирги дузаны чедирериниң чуруму

4.10. Моорай берген кижиге бирги дузаны чедирери

1

Демдектери: куу апаар, кыска үе дургузунда медреселин чидирер. Моораан кижини ийлендир быжыг чыттырар, галстугун божадыр, хевиниң моюндуруун чежер, чүвүрүнүң курун божадывыт, идиин ужул, арыг агаарга тут.

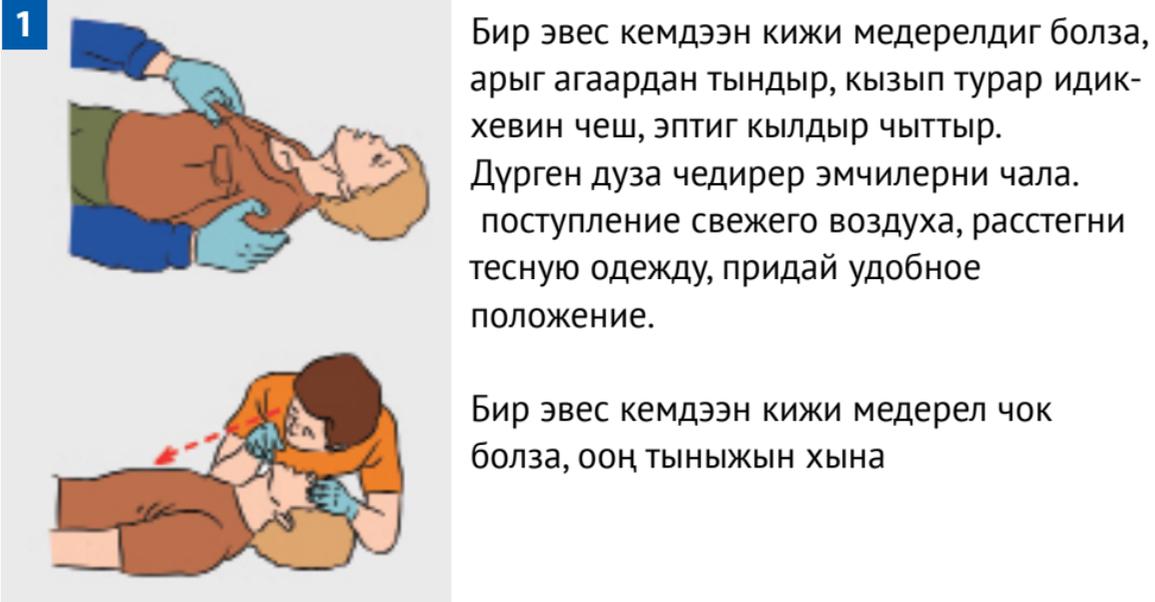
Медерели 3-5 минута дургузунда кирбээн болза, дүрген дуза чедирер эмчилерни чала.

Моораанының чылдагаанын тодарадыры-биле эмчиге ыявыла шинчидер.

4. Соңгаарладып болбас байдалдарда кемдээн кижиге бирги дузаны чедирериниң чуруму

4.11. Хенертен чүрек аарыы кире бергенде, бирги дуза чедирери

Демдектери: «өлүп калыр ирги бе» деп бодалдыг хөрөк иштинден со-
лагай холче чидиг аарышкы, чүректиң согуу дүргедээр, тыныштаар.

4. Соңгаарладып болбас байдалдарда кемдээн кижиге бирги дузаны чедирериниң чуруму

4.11. Хенертен чүрек аарыы кире бергенде, бирги дуза чедирери

Кемдээн кижиниң дириг деп демдектери чок болза, өкпе-чүрээ ажилдаагыже азы эмчи келгиге чедир реанимациядан кыл (15-21 арыннарны көр).

Дүрген дуза чедирер эмчилерни чала.

5. Кемдээн кижиниң мага-бодун эң таарымчалыг байдалга чыттырары

1

Ийлендир быжыглаан туруш.

1. Медерел чокта.
2. Үргүлчу кузуп турда.
3. Ооргазы база ужазы өрттенгенде.

2

Дискектерин сыккан буттарын бедидир ооргазынга чыттырары.

1. Ишти-хырны кемдээнде.
2. Хөй хан чидиргенде азы иштики хан агыышкынынче каразып турар үеде.

5. Кемдээн кижиниң мага-бодун эң таарымчалыг байдалга чыттырары

3

Үттүг-чарын сынганын каразып турда. Ооргазынга чыттыргаш, дискектериниң адаанче дүрүп каан чоорган, хепти салгаш буттарын хере салыр.

4

Хөрек кемдээнде. Олуртуп азы өндейтип алыр.

5

Хендирбе кемдээнин каразып турганда. Кадыг дески черге ооргазынга чыттырар.

6. Кемдээн кижини автомашинадан азы чедип алыры берге черден уштуру

Бир дугаарында боттарыңарга айыыл чок деп шынзыгып алыңар!

Кемдээн кижини кажан уштур УЖУРЛУГУЛ:

- Автомашинада бензин чыды куштелгенде.
- Автомашина ышталы бергенде азы ооң кыва бээр демдектери барда.
- Аар кемдээшкинниг байдалда азы автомашина иштинге дуза чедиртинмес үеде.
- Агаар бойдустун байдалы-биле (соок, чынныр арга чокта) автомашина иштинге кемдээн кижини арттырып болбас үеде.

6. Кемдээн кижини автомашинадан азы чедип алыры берге черден уштуру

1

Мойнун хол-биле быжыглаваан байдалда уштуру

- Чүвүрүнүң курундан тудуп алгаш, кемдээн кижиниң ооргазын бодунче көрундур тудуп ал.
- Колдуундан көдүрүп алгаш, кемдээн кижини бир эктинден тудуп ал.
- Кемдээн кижини уштуп ал.

2

Мойнун хол-биле быжыглап алгаш уштуру

- Үстүнде айыттыңан аргаларны ажыгла.
- Кемдээн кижиниң шенээнче чоок холуң-биле ооң сегелин быжыдыр туткаш, ооң бажын хорээңче чыпшыр тут.

Кемдээн кижини уштуп ал. Когараанны автомобильден уштуп алгаш, айыыл чок черже эккеп ал.

7. Кемдээн улусту дажып сөөртүр аргалар

7.1. Ниити дурумнер.

Мойнунуң хендирбе кезээ кемдээнин каразып турар үеде – бажы биле кады мойнун шимчетпес.

Чаданы (транспорт иштинче киирерде) өрү үнерде бажын мурнунче тудуп алыр.

Чаданы (транспорттан үнерде) куду бадарда кемдээн кижиниң буттарын мурнунче тудуп алыр.

Хөй хан төгүлген үеде шимчедирде буттарын бажындан бедик тудар.

Кемдээн кижини чедип алгаш мурнунда чоруур кижини оруун көрүп, шаптараазыннар бар болза артында кылаштап олурар кижиге дамчыдар.

Кемдээн кижиниң артындан тудуп алган кижини ооң байдалын хынап көрүп: «Тур! Кузуп тур!» азы «Тур! Медерелин чидирип тур!» - деп дыңнадыр.

7. Кемдээн улусту дажып сөөртүр аргалар

7.2. Кемдээшкин алган черинден кемдээн улусту чайладыры

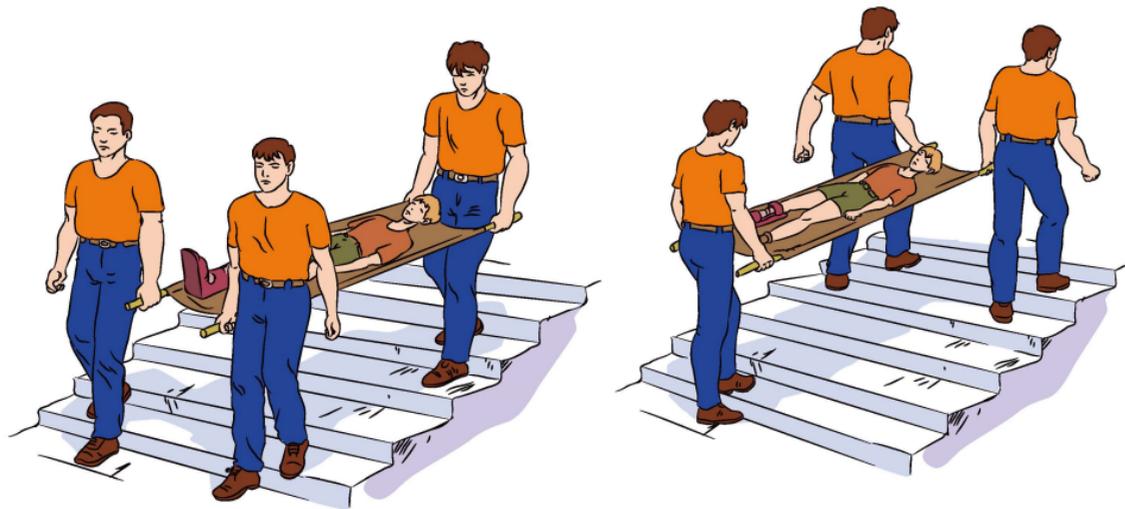

Кемдээн кижини көдүрүп алгаш, ол чайганмас кылдыр, кодургеннер кылаштаарда оң-солагай буттарын чангыс-ай кылдыр басып болбас

7. Кемдээн улусту дажып сөөртүр аргалар

7.2. Кемдээшкин алган черинден кемдээн улусту чайладыры

7.2.1. Когараанны щитке дажыыры

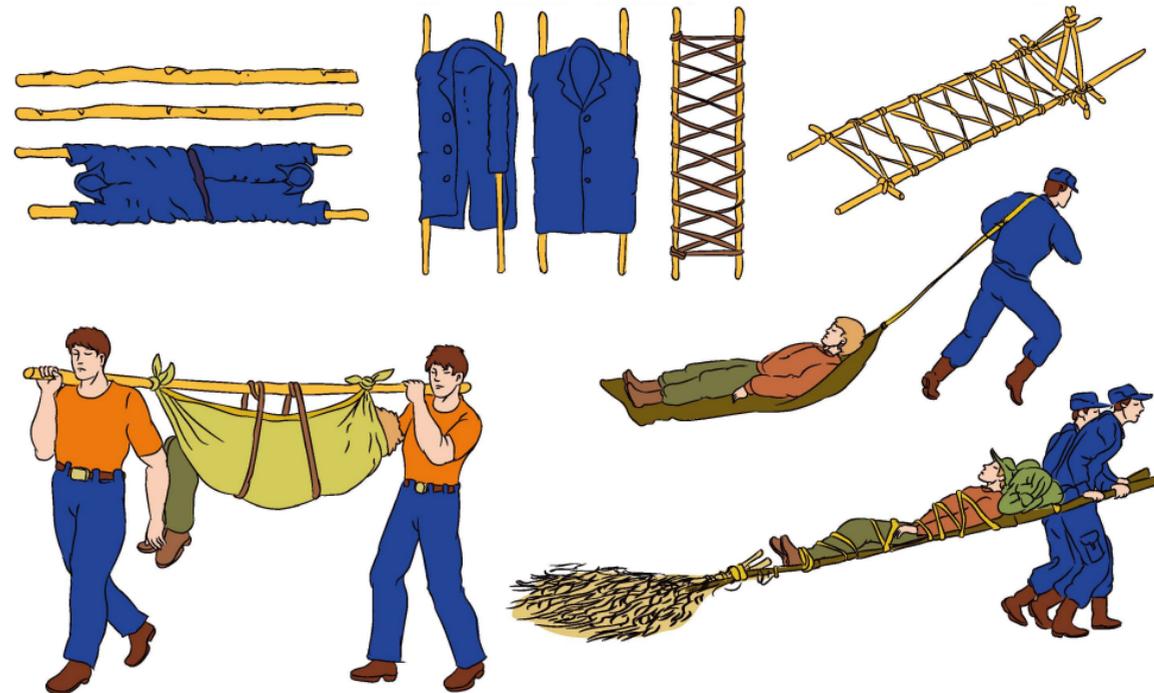
Кемдээн кижини көдүрүп алгаш, ол чайганмас кылдыр, кылаштаарда оң-солагай буттарны чангыс-ай кылдыр базып болбас

Щит чок болза өске тааржыр эт-херекселди ажыгла – манза, эжик, фанера (хаак, чоорган, сандай).

7. Кемдээн улусту дажып сөөртүр аргалар

7.2. Кемдээшкин алган черинден кемдээн улусту чайладыры

7.2.2. Кемдээн кижини бар чүүлөр-биле дажыглаары

8. Бирги дуза чедирерде аптечканың тургузуу

8.1. Бирги дуза чедирерде автомобиль аптечказының тургузуу

1. Түр када хан агышкынын доктаадыр база балыглар шарыыр чүүлдер:

- 1.1. Хан агышкынын доктаадыр шарыг (жгут) – 1 шт.
- 1.2. Тускай арыглаашкын эртпээн марлялыг эмчи бинтизи: 5м*5см – 2 шт.
- 1.3. Тускай арыглаашкын эртпээн марлялыг эмчи бинтизи: 5м*10см – 2 шт.
- 1.4. Тускай арыглаашкын эртпээн марлялыг эмчи бинтизи: 7м*14см – 1 шт.
- 1.5. Тускай арыглаан марлялыг эмчи бинтизи: 5м*7см – 2 шт.
- 1.6. Тускай арыглаан марлялыг эмчи бинтизи: 5м*10см – 2 шт.
- 1.7. Тускай арыглаан марлялыг эмчи бинтизи: 7м*14см – 1 шт.
- 1.8. Тускай арыглаан эде шарыыр хап – 1 шт.
- 1.9. Тускай арыглаан марлялыг эмчи саазыны 16*14 см № 10 – 1 хаптан эвээш эвес
- 1.10. Бактериаларга удур лейкопластырь 4 см * 10 см – 2 шт. эвээш эвес
- 1.11. Бактериаларга удур лейкопластырь 1,9 см * 7,2 см – 10 шт. эвээш эвес
- 1.12. Ораап каан лейкопластырь 1 см * 250 см – 1 шт. эвээш эвес.

8. Бирги дуза чедирерде аптечканың тургузуу

8.1. Бирги дуза чедирерде автомобиль аптечказының тургузуу

2. Окпе-чурек сокпас аппаратта организмни реанимация эттирер чүүлдер:

- 2.1. «Аас - херексел - аас» деп кылымал тыныш кылырынга ажыктыг эт-херексел – 1 шт.

3. Оон-даа өске чуулдер:

- 3.1. Хачы – 1 шт.
- 3.2. Эмчи хол-хавы (М хемчээлинден бичии эвес) – 1 эжеш.
- 3.3. Бир дугаар дуза чедирерде автомобиль аптечказынын сүмези – 1 шт.
- 3.4. Футляр – 1 шт.

8. Бир дугаар дуза чедирерде аптечканың тургузуу

8.2. Ажылчыннарга бир дугаар дуза чедирерде аптечканың тургузуу

1. Түр када хан агышкынын доктаадыр база балыглар шарыыр чүүлдер:

- 1.1. Хан агышкынын доктаадыр шарыг – 5 м * 5 см - 1 шт.
- 1.2. Тускай арыглаашкын эртпээн марлялыг эмчи бинтизи: 5м*5см – 1 шт.
- 1.3. Тускай арыглаашкын эртпээн марлялыг эмчи бинтизи: 5м*10см – 2 шт.
- 1.4. Тускай арыглаашкын эртпээн марлялыг эмчи бинтизи: 7м*14см – 1 шт.
- 1.5. Тускай арыглаан марлялыг эмчи бинтизи: 5м*7см – 1 шт.
- 1.6. Тускай арыглаан марлялыг эмчи бинтизи: 5м*10см – 2 шт.
- 1.7. Тускай арыглаан марлялыг эмчи бинтизи: 7м*14см – 2 шт.
- 1.8. Тускай арыглаан эде шарыыр эмчи хавы (хууда, чуу-даа эртпес хапта) – 1 шт.
- 1.9. Тускай арыглаан марлялыг эмчи саазыны 16*14 см № 10 – 1 хаптан эвээш эвес
- 1.10. Бактериаларга удур лейкопластырь 4 см * 10 см – 2 шт. эвээш эвес
- 1.11. Бактериаларга удур лейкопластырь 1,9 см * 7,2 см – 10 шт. эвээш эвес
- 1.12. Ораап каан лейкопластырь 1 см * 250 см – 1 шт. эвээш эвес.

8. Бир дугаар дуза чедирерде аптечканың тургузуу

8.2. Ажылчыннарга бир дугаар дуза чедирерде аптечканың тургузуу

2. Өкпе-чүрек сокпас аппаратта организмни реабилитациялаар чүүлдер:

- 2.1. «Аас - херексел - аас» деп кылымал тыныш кылырынга ажыктыг эт-херексел азы өкпе-чүректи кылымал арга-биле агаар хандыраар «Аас-маска» деп карман масказы – 1 шт.

3. Оон-даа өске чуулдер:

- 3.1. Шарыг кезер хачы – 1 шт.
- 3.2. Ириң тыптырын болдурбас тускай арыглаан спирттиг пөс материал холумактыг саазын 12,5 * 11,0 см – 5 шт.
- 3.3. Тускай арыглаашкын эртпээн көрүлдө кылыр эмчи хол-хавы (М хемчээлинден бичии эвес) – 2 эжеш.
- 3.4. Тускай арыглаан 3 каът ораап каан пөс эвес материалдан кылган резиннерлиг азы шарыыр шидишкиннерлиг маска – 2 шт.
- 3.5. Изиг-соок өттүрбес камгалал шывыы 160*210 см – 1 шт. эвээш эвес.

8. Бир дугаар дуза чедирерде аптеканың тургузуу

8.2. Ажылчыннарга бир дугаар дуза чедирерде аптеканың тургузуу

4. Оон-даа өске чүүлдер:

- 4.1. Демир спиральдыг кызар-өөктер 38 мм – 1 шт. эвээш эвес
- 4.2. Ажылчыннарга бир дугаар дуза чедирер аптеканын чүүлдерин канчаар ажыглаарын чуруктар-биле айыткан эмчинин томуйлаан сумези – 1 шт.
- 4.3. Санитарлыг сумка азы футляр – 1 шт.
- 4.4. А7 форматтыг ора тыртар бижилге блокноду – 1 шт. эвээш эвес
- 4.5. Демир-үжүк (авторучка) – 1 шт.